

NEFT EMALI MÜƏSSISƏLƏRİNİN MÖVCUD EKOLOJİ İQTİSADİ VƏZİYYƏTİNİN İDARƏ EDİLMƏSİNİN TƏHLİLİ

Xülasə

Ekoloji baxımdan davamlı sosial-iqtisadi inkişafın əldə edilməsi üçün “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyasının əsas götürülməsi, ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı qanunvericiliyi dünya standartlarına uyğun təkmilləşdirmək, effektiv monitorinqləri və nəzarət mexanizmləri yaratmaq günün vacib məsələlərindən sayılır.

Açar sözlər: lokal layihələr, ekoloji amillər, emal sənayesi, texnologiya, texnoloji tələblər

Müasir dövrün ən aktual problemlərindən biri də ətraf mühitin mühafizəsinin tam təmin olunmasıdır. Bu baxımdan müxtəlif texnoloji qurğular olan, yüksək keyfiyyətli məhsullar istehsal edən müasir neft emalı sənaye müəssisələrinin ətraf mühitə neqativ təsirinin azaldılması hazırda qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri hesab edilir.

Müasir dünya iqtisadiyyatı neft və qaz dövrünü yaşayır. Ölkəmizin də neft-qazdan asılılığı böyükdür, belə ki, ÜDM-in yarıdan çox hissəsi neft və qaz sənayesinin payına düşür. Bütün dünyada neft-qazçıxarma sənayesi, həmçinin onunla əlaqəli emal, neft-kimya və başqa sənaye sahələri ətraf mühitə mənfi təsirlərinin miqyasına görə birinci yerdə dururlar. Bunlara aiddir: yerin təkində geoloji suxurların strukturunun pozulması və yeraltı suların çirklənməsi, yer səthində və relyefdə pozulma halları, həmçinin torpağın məhsuldar qatının məhv edilməsi və neft tullantıları ilə çirklənməsi, bitki və heyvanat aləminin degradasiyası, su hövzələrinin çirklənməsi və atmosferin müxtəlif zərərli qazlarla çirklənməsi, müvafiq olaraq yaşayış yerlərinə və insanların sağlamlığına mənfi təsir göstərir. Ətraf mühiti çirkləndirən müəssisələr içərisində neft sənayesi müəssisələri əsas yerlərdən birini tutur. Neftin çıxarılması, nəqli, onun emalı, emaldan alınmış məhsulların istifadəçiyə çatdırılması prosesləri və s. ətraf mühiti çirkləndirən potensial mənbələrdir [2.s. 421-322].

Boru kəmərinin keçdiyi ərazidəki bitki və heyvanlar aləminə, atmosfərə, yeraltı və yerüstü sulara və s. təsirinin öyrənilməsində ekoloji tədqiqatların aparılmasının başlıca məqsədi ətraf mühitə

neqativ təsiri azaltmaq üçün neft kəmərlərinin tikintisi və istismar texnologiyasını, mexanikləşdir-mə vasitələrini, həmçinin neft kəmərlərində baş verə biləcək qəzaların nəticələrinin aradan qaldırılması üsullarının ətraf mühitə vuracağı zərərin hesablanması texnologiyasının işlədilməsindən və s. ibarətdir.

Neftçıxarma və emal sənayesinin ekoloji problemləri ilə əlaqəli mövcud regional orqan “Xəzər Ekoloji Proqramı”dır. Proqram 1998-ci ildə Xəzəryanı ölkələr və ətraf mühit sahəsində beynəlxalq təşkilatlar (TASIS, UNDP, QEF, UNEF) tərəfindən birgə təsis edilmişdir. Proqram fəaliyyəti beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən maliyyələşdirilir. Proqramın məqsədi Xəzər dənizinin və onun sahiləyən ekosistemlərinin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində sahil dövlətlərinin birgə səylərinin və əməkdaşlıqlarının inkişaf etdirilməsidir.

Proqram çərçivəsində neft və qaz sənayesinin Xəzər dənizinin ekologiyasına təsirlərinin araşdırılması, ətraf mühitin monitorinqi və neft dağılmaları üzrə fəaliyyət planları; ÖMTQ sənədləri, çoxlu layihələr, o cümlədən neftlə çirklənmiş torpaqların təmizlənməsi üzrə lokal layihələr yerinə yetirilmişdir. Digər fəaliyyət növlərindən fərqli olaraq ekoloji informasiyaların yayılmasına və müzakirəsinə həm beynəlxalq, həm də milli qanunvericilikdə xüsusi əhəmiyyət verilir [3, s.176-178].

Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında qanuna görə təbii ehtiyatlardan istifadə edənlər qanunla müəyyən edilmiş ekoloji və texnoloji tələblərə, qüvvədə olan standartlara, həmçinin ətraf mühitin kəmiyyət və keyfiyyət normativlərinə riayət etməlidirlər. Qanuna görə təbii ehtiyatlardan istifadə edənlər torpaqların rekultivasiyası, təbii resursların bərpası və səmərəli istifadəsi, ərazilərin abadlaşdırılması və ətraf mühitin sağlamaşdırılması üzrə tədbirlər görməlidirlər.

Dünyanın aparıcı neft şirkətlərinin ətraf mühit sahəsində siyasətləri bu şirkətlərin ümumi davamlı inkişaf konsepsiyasının tərkib hissələrindən biridir. Davamlı inkişaf konsepsiyası iqtisadi, sosial və ekoloji amillərin balanslaşdırılmış və çoxşaxəli şəkildə nəzərə alınması şəraitində, bugünkü tələbatlarımızı gələcək nəsillərin maraqlarına ziyan vurmada ödəmək deməkdir [1. s. 214-215].

Azərbaycanda neft emalı müəssisələri və enerji sənaye sahələrinin infrastrukturunu nəzərə alınmaqla, müəssisələrin fəaliyyətinin və məhsulların ekoloji-iqtisadi tələblərinə, bazar strukturuna əsaslanaraq Azərbaycan Respublikasının neft emalı sənayesinin səmərəli fəaliyyətinin təşkili və idarə edilməsi sahəsində əsaslı kompleks tədbirlər aparılmalıdır. Ətraf mühitin çirklənməsinə nəzarət və onun qarşısının alınması bəşəriyyətin global problemlərindən biridir. Hazırda ətraf mühitin mühafizəsinə dair dünya miqyasında tədbirlər görülür, ətraf mühitin çirklənmə mənbələrini azaltmaq mümkün olsa da, onun tamamilə aradan qaldırılması mümkün deyildir.

Tədqiqatlar nəticəsində neft emalı müəssisələrinin mövcud ekoloji iqtisadi vəziyyətinin idarə edilməsinin səmərəliliyinə nail olmaq üçün aşağıdakı nəticəyə gələ bilərik:

- neft məhsullarının emalı zamanı yaranan tullantıları təmizləmək üçün istifadə edilən təmizləyici qurğular müasir tələblərə cavab verməlidir. Bu həm ekoloji, həm də böyük iqtisadi zərərin qarşısını almağa kömək edir;
- tullantıların, xüsusilə də təhlükəli və ya emalı bu gün mümkün olmayan tullantıların zərərsizləşdirilməsi üçün yeni metodların və texnoloji üsulların araşdırılması, tətbiq imkanlarının qiymətləndirilməsi və ekoloji monitorinq sisteminin təkmilləşdirilməsi [4.s.98-99];
- neft məhsullarının emalı zamanı ətraf mühitin çirklənməsindən dəyən iqtisadi zərərin hesablanması üçün qabaqlayıcı tədbirlərdən istifadə edilməsi daha məqsədəuyğundur;
- neft və qaz əməliyyatları aparılmış yataqların ərazilərində yerləşən neftlə çirklənmiş bütün torpaqların təmizlənməsini həyata keçirmək;
- neft mədənləri ərazisində geniş yayılmış sənaye və məişət tullantılarının ləğv edilməsi prosesini tezləşdirmək;
- Xəzər dənizi sahilində yerləşən neft mədənlərində quyulardan və borulardan axıntıların, sızmaların qarşısının alınması, neft emalı zavodlarından çirkli suların dənizə atılmasının tamamilə dayandırılması, onların təmizlənərək təkrar istifadəsi və ya kanalizasiya sistemlərinə ötürülməsi;
- neft məhsulları daşıyan boru kəmərlərində baş verə biləcək qəzaları müəyyən etmək, neft itkilərini azaltmaq və onun qarşısını almaq üçün geoinformasiya texnologiyalarından istifadə etmək daha əlverişli ola bilər;

- istismarı qeyri-məqbul qiymətləndirilən neft quyularının ləğv edilməsi;
- ərəzilərdə ekoloji layihələrin həyata keçirilməsini təmin etmək.

ƏDƏBİYYAT

1. İbrahimov İ.H. Ətraf mühitin iqtisadiyyatı. Bakı-2015. 357 s.
2. Məhərrəmov A.M., Bayramov M.R. Neft kimyası və neft kimyəvi sintez. 2006. 587 s.
3. Məhərrəmov A.M., Bayramov M.R., Məmmədov İ.Q. Ümumkimya texnologiyası. 2011. 308 s.
4. Verdizadə N.A., İsgəndərov M.H. Ekologiyanın əsasları və təbiətin mühafizəsi. 2008. 232 s.

***Закир Гашам оглы Гулиев**
д.ф.э.н., Вакинский Университет Бизнеса*

Анализ управления современным эколого-экономическим положением нефтеперерабатывающих предприятий

Резюме

Принимая во внимание важность Концепции развития “Азербайджан 2020: Взгляд в будущее”, совершенствование законодательства в области охраны окружающей среды в соответствии с мировыми стандартами, создание эффективных механизмов мониторинга и контроля является одним из важнейших вопросов современности для достижения экологически устойчивого социального развития. экономическое развитие.

***Ключевые слова:** локальные проекты, экологические факторы, перерабатывающая промышленность, технология, технологические требования.*

***Zakir Gasham Guliyev**
PhD in economics, Baku Business University*

Analysis of management of current ecological and economic situation of oil processing enterprises

Summary

Taking importance to the Development Concept “Azerbaijan 2020: Vision for the Future”, to improve the legislation on environmental protection in accordance with world standards, establishing effective monitoring and control mechanisms is one of the most important issues of the day to achieve ecologically sustainable socio-economic development.

***Keywords:** local projects, environmental factors, processing industry, technology, technological requirements.*